

**SZÉLJEGYZETEK HANS KELSEN
MAGYARORSZÁGI RECEPCIÓJÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ:
LOSONCZY ISTVÁN KELSEN-INTERPRETÁCIÓJA**

SZABADFALVI JÓZSEF*

Az 1930-as évek közepétől kezdődően a hazai jogbölcseleti gondolkodásban főleg Moór Gyula és Horváth Barna tanítványai személyében egy új, igen tehetős korosztály szárnypróbálgatásának lehetünk tanúi. A Moór tanítványok közül Szabó József és Solt (Scholz) Kornél, a Horváth tanítványok közül Bibó István, Vas Tibor, Bolgár Vera, valamint a jogfilozófia művelésében is jeleskedő büntetőjogász, Irk Albert pécsi tanítványa, Losonczy István első publikációit a neokantiánus paradigmában gyökerező, de annak meghaladására tett kísérletnek tekinthetjük. Személyükben az az új generáció jelent meg, akik számára a német (osztrák) jogtudomány eredményeiben való tájékozottság mellett az angol-amerikai, francia, olasz, skandináv irodalom egyidejű ismerete is természetes volt. Személyi kvalitásaik révén predesztinálva voltak arra, hogy a magyar jogbölcseleti gondolkodás – a nemzetközi jogfilozófiai trendekhez igazodva – megfeleljen a második világháborút követő korszak kihívásainak. Azonban a közismert közép-kelet-európai politikai történések tükrében másfajta kihívásokkal kellett a tudomány embereinek szembenézniük.

Az említett tanítványi körből – az utóbbi években újrapiublikált, illetve nyomtatásban csupán most megjelent írásai révén a hazai elmélettörténetben még „helyét kereső” – Losonczy István Kelsen-interpretációjával kívánok a továbbiakban foglalkozni, mely lényeges elemét alkotta a ‘40-es évek folyamán formálódó, általa „realista jogfilozófiai” felfogásnak nevezett jogkonceptiójának. Természetesen e kérdéskör tárgyalásakor nem feledkezhetünk meg mindazokról a reflexiókról, melyek a formálódó kelsen-i életmű recepciója során a kortárs hazai jogirodalomban láttak napvilágot. Itt mindenekelőtt jogbölcselelőinket kell megemlíteni, akik az 1910-es évek elejétől kezdve jó négy évtizeden

* DR. SZABADFALVI JÓZSEF

egyetemi tanár

Miskolci Egyetem ÁJK, Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék

3515 Miskolc-Egyetemváros

(Készült a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával.)

keresztül többnyire naprakészen kísérték figyelemmel és – a nemzetközi szakirodalomban zajló folyamatos disputához kapcsolódva – kommentálták a napvilágot látott Kelsen-művek egyes téziseit. E helyütt elsősorban legjelesebb jogbölcselőink, így Somló Bódog¹, Moór Gyula², Horváth Barna³, valamint – a

¹ Vö. Somló Bódog: *Juristische Grundlehre*. Leipzig, 1917, Verlag von Felix Meiner. (második kiadás: 1927, újranyomva: Aalen, 1973, Scientia Verlag); *Jogbölcsészet. Somló Bódog egyetemi ny. r. tanár Jogi Alaptan című műve nyomán*. Budapest, 1920, Grill Károly Könyvkiadója. (Újabb kiadás: *Jogbölcsészet. A Juristische Grundlehre kivonata*. Miskolc, 1995, Bíbor Kiadó.) Felix Somló: *Schriften zur Rechtsphilosophie*. (Ausgewählt und eingeleitet von Csaba Varga) Budapest, 1999, Akadémia Kiadó

² Vö. Moór Gyula: A társadalomtudomány és tételes jogtudomány határkérdéseiről. *Társadalomtudomány*, 2 (1922) 3-4, 249-263. o.; *Bevezetés a jogfilozófiába*. Budapest, 1923, Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedése, 153-154. o.; *A jogi normák változásának problémája*. *Athenaeum*, 10 (1924) 1-3, 1-12. o.; A jogerő problémája és a jogrendszer lépcsőzetes tagozódásának teóriája. *Magyar Jogi Szemle*, 5 (1924) 2, 88-95. o., A nemzetközi alkotmány, a nemzetközi jog és az állami szuverenitás problémája. *Magyar Jogi Szemle*, 5 (1924) 2, 166-171. o.; *Előszó Hans Kelsen Az államelmélet alapvonatai c. művéhez*. Szegedi Tudományos Könyvtár. III. köt. Szeged, 1927, III-X. o.; *A logikum a jogban*. Budapest, 1928, Magyar Filozófiai Társaság, 25-26. o.; *Reine Rechtslehre, Naturrecht und Rechtspositivismus*. In: *Gesellschaft, Staat und Recht*. Festschrift gewidmet Hans Kelsen zum 50. Geburtstag. Wien, 1931, 58-105. o.; *A jogi személyek elmélete*. Budapest, 1931, Magyar Tudományos Akadémia, 265-282. o.; *Szociológia és jogbölcsélet*. *Athenaeum*, 20 (1934) 4-6, 125-180. o.; *Tiszta jogtan*. *Magyar Jogi Szemle*, 14 (1935) 4, 133-141. o.; *Reine Rechtslehre*. Randbemerkungen zum neuesten Werk Kelsens. *Zeitschrift für öffentliches Recht*, 15 (1935) 3, 330-343. o.; *Tiszta jogtan*. *Magyar Jogi Szemle*, 14 (1935) 4, 138. o.; Lásd még Varga Csaba (szerk.): *Aus dem Nachlass von Julius Moór/Moór Gyula hagyatékából*. ELTE Összehasonlító jogi kultúrák projektum, Budapest, 1995.

Moór Gyula Kelsen-interpretációjáról lásd: Szabadsfalvi József: Moór Gyula Kelsen-interpretációja. In: Hans Kelsen: *Az államelmélet alapvonatai*. [Függelék] Miskolc, 1997, Bíbor Kiadó, 105-121. o.

³ Vö. Horváth Barna: Die Idee der Gerechtigkeit. *Zeitschrift für öffentliches Recht*, 7 (1928) 508-544. o.; Természetjog és pozitívizmus. *Társadalomtudomány*, 8 (1928) 212-247. o.; Igazságosság és igazság. *Társadalomtudomány*, 9 (1929) 3-5, 209-247. o.; Die Gerechtigkeitslehre der Vorsokratiker. In: *Studi Filosofico-Giuridici dedicati a Giorgio Del Vecchio*. Modena, 1930, Societa Tipografica Modenese, 336-372. o.; *Rechtssoziologie. Probleme des Gesellschaftslehre und der Geschichtslehre des Recht*. Berlin-Grünwald, 1934, Verlag für Staatswissenschaften und Geschichte G.m.b.H. (Magyarul: *Jogszociológia. A jog társadalom- és történelem-elméletének problémái*. /Ford.: Zsidai Ágnes/ Budapest, 1995, Osiris Kiadó.); *A jogelmélet vázlata*. Szeged, 1937, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.

különböző okokból derékba tört, illetve torzóként fennmaradt jogfilozófiai életművel rendelkező – Szabó József⁴, Bibó István⁵, Vas Tibor⁶, illetve az alig is-

Horváth Kelsen interpretációjáról lásd bővebben: H. Szilágyi István: Dráma és jogfilozófia Horváth Barna életművében. In: Loss – Szabadsfalvi – Szabó – H. Szilágyi – Zódi: *Portrétvázlatok a magyar jogbölcséleti gondolkodás történetéből*. Miskolc, 1995, Bíbor Kiadó, 211-266. o.; Zsidai Ágnes: A Tiszta Jogszociológia. (Bevezető tanulmány) In: Horváth Barna: *Jogszociológia...* 11-58. o.; Cs. Kiss Lajos: A jogszociológia után. In: Horváth Barna: *A jogelmélet vázlata*. Máriabesnyő – Gödöllő, 2004, Attraktor, 245-255. o.

⁴ Vö. Szabó József: *A jog alapjai. Különös tekintettel a nemzetközi jogra*. Budapest, 1938, Magyar Társadalomtudományi Társulat; *A jogászai gondolkodás bölcselete*. Acta Universitatis Szegediensis. Sectio Juridica-Politica. Tom. XVI. Fasc. 2. Szeged, 1941.; *Wahrheit, Wert und Symbol im Rechte*. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, 37 (1943) 101-121. o.; *Der Rechtsbegriff in einer neutralistischen Beleuchtung*. *Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht*, 1 (1948) 3, 291-331. o.

⁵ Vö. Bibó István: *Kényszer, jog, szabadság*. Szeged, 1935, Szegedi Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.; *Le dogme du „bellum justum” et la théorie de l’infailibilité juridique*. Essai critique sur la théorie pure du droit. *Revue Internationale de la Théorie du Droit*, 10 (1936) 1, 14-27. o. (Magyarul: *A „bellum justum” dogmája és a jogi tévedhetetlenség teóriájának kritikai esszéje*. Miskolc, 1993, Bolyai Kollégium.); *Rechtskraft, rechtliche Unfehlbarkeit, Souveränität*. *Zeitschrift für öffentliches Recht*, 17 (1937) 5, 623-638. o. (Magyarul: *Jogerő, jogi tévedhetetlenség, szuverenitás*. /Ford.: Zsidai Ágnes/ In: Dénes Iván Zoltán /szerk./: *Megtalálni a szabadság rendjét. Tanulmányok Bibó István életművéről*. Budapest, 2001, Új Mandátum Könyvkiadó, 321-334. o.)

A Kelsen-recepció egyik fontos eseménye volt, amikor Bibó feltehetően 1934/35-ös svájci tanulmányútja során arra az elhatározásra jutott, hogy lefordítja Kelsen *Tiszta jogtan* (Reine Rechtslehre) című művét. Bibó a fordítást 1935 és 1937 nyara között Kelsen jóváhagyásával végezte. Lásd erről: Varga Csaba: *Bevezetés Hans Kelsen: Tiszta jogtan c. művéhez*. Budapest, 1988, ELTE Bibó István Szakkollégium, IX-XVIII. o., illetve Lengyel András: *Bibó István Kelsen-fordítása. Délmagyarország*, 1991. október 26. (DM Magazin 5. o.) A kiadásra részben anyagi okok, részben érdektelenség miatt csak Bibó István halála után 1988-ban került sor.

Bibó Kelsen-interpretációjáról lásd: Zsidai Ágnes: Bibó István a jogfilozófus (Horváth Barna és Bibó István szellemi közössége). In: Dénes Iván Zoltán (szerk.): *A hatalom humanizálása. Tanulmányok Bibó István életművéről*. Pécs, 1993, Tanulmány Kiadó, 91-108. o.; H. Szilágyi István: *Etika, jog, politika*: Bibó István (1911-1979) In: Loss – Szabadsfalvi – Szabó – H. Szilágyi – Zódi: *Portrétvázlatok...* 267-302. o.; Karácsony András: *Jog és erkölcs. Kelsen és Verdross szerepe Bibó jogfelfogásának alakulásában*. In: Dénes Iván Zoltán (szerk.): *A szabadság kis körei. Tanulmányok Bibó István életművéről*. Budapest, 1999, Osiris Kiadó, 166-187. o.; Szabadsfalvi József: *Bibó István és a szegedi iskola*. In: Dénes Iván Zoltán (szerk.): *A szabadság kis körei...* 125-152. o.

mert Teghze Gyula⁷, Ruber József⁸ és Hegedüs József⁹ nevei említhetők, akik saját elméleti építkezésük során a kelsen (tisza) jogtanhoz képest törekedtek az önmeghatározásra. Teoretikus identitásuk meghatározásánál a kelsen gondolatok képezték azt a bizonyos „kályhát”, mely kiindulópontul szolgált, amihez képest lehetett saját gondolattal egyáltalán a szakmai közönség elé állni. És ezzel a neves kortárs jogfilozófusok sem voltak másként. A közeljövő egyik fontos vállalkozása lenne a háború előtti kortárs hazai jogbölcseleti gondolkodás Kelsen-recepciójának feldolgozása.

Sőt kifejezetten izgalmas feladatnak tűnik annak feltárása is, hogy a korabeli magyar tételes jogtudomány művelői – már akik vették a fáradságot, illetve rendelkeztek kellő affinitással az elméleti kérdések iránt – írásaiban miként jelentek meg a kelsen gondolatok, illetve abból milyen kritikai következtetéseket vontak le az egyes, főképpen közjogi, dogmatikai kérdések tárgyalásakor. E téren még nem folyt érdemi kutatás, így a recepció e viszonylatáról vajmi keveset tudunk. Csupán példálózva, az érdekesség kedvéért megemlítendő, hogy Ereky István, a jogbölcseleti problémák iránt is érzékeny neves közigazgatási jogászunk több terjedelmes tanulmányban, illetve könyvben meghökkenítő ala-

⁶ Vö. Vas Tibor: *Die Bedeutung der transzendentalen Logik in der Rechtsphilosophie*. Szeged, 1935, Szegedi Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.; *A tiszta jogtan és a szemléleti jogelmélet*. Kecskemét, 1937, Szellem és Élet.

Vas Kelsen-interpretációjáról lásd bővebben: Szabadfalvi József: Bibó István és a szegedi iskola. In: Dénes Iván Zoltán (szerk.): *A szabadság kis körei...* 140-142. o.

⁷ Vö. Teghze Gyula: *Társadalom-, állam-, és jogbölcselet*. I. köt. *Alapvető tanok. A társadalom, az állam és a jog elmélete*. Debrecen, 1924, Gárdos József Könyvesboltja; *Társadalom-, állam-, és jogbölcselet*. II. köt. *Gyakorlati tanok: Az igazi állam és a helyes jog*. Debrecen, 1937, Városi Nyomda.

Teghze műveiben megjelenő Kelsen-interpretációról lásd: Szabadfalvi József: Teghze Gyula: a jogbölcselet és a nemzetközi jog professzora. In: P. Szabó Béla–Madai Sándor: *A Debreceni Tudományegyetem jogász rektorai*. Debrecen, 2002. Debreceni Egyetem Jog- és Államtudományi Intézet, 90. o.

⁸ Vö. Ruber József: *Jogtudomány és világnézet*. *Athenaeum*, 11 (1925) 1-3, 1-19. o.; *Történeti és jogi szemlélet*. *Athenaeum*, 15 (1929) 1-2, 60-73. o.

⁹ Vö. Hegedüs József: *A színhétikus jogbölcselet vázlata és történelmi kialakulásának főbb mozzanatai*. Budapest, 1930, Politzer; *A természetjog időszzerűségéről*. *Társadalomtudomány*, 19 (1939) 153-183. o.; *A jogpozitivizmus bukása*. *Budapesti Szemle*, 265 (1943) 207-218. és 300-309. o.

Hegedüs Kelsen-kritikájáról lásd: Szabadfalvi József: *A természetjog rehabilitációja: Hegedüs József „színhétikus jogbölcselet”-e*. In: H. Szilágyi István – Pasy Máté (szerk.): *Emlékkönyv Péteri Zoltán tiszteletére*. Budapest, 2005. (megjelenés alatt)

posszággal foglalkozott a '20-as és '30-as évek során a kelsen elmélet számos elemével.¹⁰ De utalhatnánk a hazai jogtudományi irodalomban alig ismert Zelenka István egykori jogakadémiai tanárra, aki a '30-as évek végén a miskolci evangélikus jogakadémia könyvsorozatában majd kétszáz oldalas monográfiát szentelt – Kelsen vonatkozó írásainak kritikai elemzésével – a közjog-magánjog dualizmusa kérdéskörének.¹¹ A sor tovább folytatható, de ez is elég ahhoz, hogy megállapíthassuk, a hazai elmélettörténeti – ezen belül hatás- és recepciótörténeti – kutatásokban több figyelmet kellene fordítani a Kelsen-recepció e korszakának bemutatására, melyhez ez a tanulmány szerény adalék kíván lenni.¹²

De ki is volt Losonczy István, akinek a jogelméleti munkásságáról bizony keveset tudunk? Az életrajzi adataiból az derül ki, hogy Dombóváron született 1908. szeptember 3-án és Pécsen hunyt el 1980. december 29-én. Egyetemi tanulmányait Budapesten kezdte meg, majd Pécsen folytatta, ahol 1932-ben avatták kormányzó aranygyűrűs „sub auspiciis gubernatoris” jogi doktorrá. Hosszabb bécsi tanulmányútján megismerkedett és jó kapcsolatot alakított ki Alfred Verdross, Stephan Verosta, illetve az olasz Giorgio del Vecchio professzorokkal. 1937-ben mentora, Irk Albert javaslatára nyert magántanári habilitációt a „büntetőjog filozófiája” tárgyköréből. 1940-ben egyetemi nyilvános rendes tanári kinevezést kapott a pécsi egyetem jogbölcseleti tanszékére, ahol 1949-ig adott elő jogbölcseletet.¹³ Ez idő tájt baráti kapcsolatot ápolt Bibó Istvánnal, illetve

¹⁰ Vö. Ereky István: *A tárgyi és alanyi jogok dualizmusa. Az alanyi közjogok rendszere*. Pécs, 1928, Magyar Társadalomtudományi Társaság; *A jogtudomány módszerei. A Duguit- és Kelsen-féle módszertani álláspontok bírálata*. (Klny. a Városi Szemle XV. évfolyamából) Budapest, 1929, Székesfőváros Házinyomdája; *A tárgyi jog egysége*. Pécs, 1936, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó; *A tárgyi jog dualizmusa*. (Klny. a Kolozsváry-Emlékkönyvből) Budapest, 1939, Grill Károly Könyvkiadóvállalata; *Közigazgatás és önkormányzat*. Budapest, 1939, Magyar Tudományos Akadémia, 12-73. o.

¹¹ Zelenka István: *A közjog és magánjog dualizmusának problémája (Kritikai megjegyzések)*. Miskolci Ev. Jogakadémia Tudományos Értekezéseinek Tára, 40. Miskolc, 1938, Fekete Pál és társai, Felsőmagyarországi Nyomdávállalat.

¹² Hans Kelsen elmélettörténeti megítélése tárgyában a legutóbbi időben magyar nyelven megjelent írások közül lásd: Bódig Mátyás: Hans Kelsen. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Miskolc, 2004, Bibor Kiadó; Cs. Kiss Lajos: Kelsen „tisza” jogtudománya. In: Cs. Kiss Lajos: *A jogtudomány eszméje és hivatása*. Budapest, 2004, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar.

¹³ Losonczy István jogfilozófiai tárgyú művei: *Über die Möglichkeiten und den Wissenschaftscharakter der Rechtswissenschaft*. *Zeitschrift für öffentliches Recht*, 17 (1937) 2, 145-194. o. (Reprint megjelentetés: *Abriss eines realistischen*

annak mesterével, a neves jogfilozófussal, Horváth Barnával. Ekkoriban alkalmanként a betegeskedő Irk helyett a büntetőjog oktatásával is megbízták. 1946-ban egyetemi nyilvános rendes tanár lett. A „fordulat évét” követően tudományos karrierjében válaszut elé került. Nem vállalva a jogfilozófia művelésében bekövetkező, nézeteivel összeegyeztethetetlen ideológiai elkötelezettséget, egyetlen kiútként maradt számára az 1950-ben az Irk nyugdíjaztatása után megüresedett büntetőjogi tanszék átvétele, melynek vezetését 1973-ig látta el. Tudományos és oktatói tevékenysége ekkortól kizárólag a büntetőjog körére korlátozódott. 1954-ben a pécsi karon első között szerzett kandidátusi fokozatot büntetőjogi témájú disszertációval. 1974-ben nyugdíjazták.¹⁴

Losonczy első érdemi jogbölcseleti írása – mely alapvetően tudományelméleti kérdéseket tárgyal – az Alfred Verdross-féle *Zeitschrift für öffentliches Recht*-ben jelent meg 1937-ben.¹⁵ A terjedelmes német nyelvű tanulmányban a jogtudomány mint tudomány lehetőségeinek és tudomány mivoltának az igazolásával kapcsolatos kérdéseket tekinti át. Ennek során a módszertani problémák vizsgálata kapcsán tesz említést a „kelsenizmus” vagy más néven „formálnormatív iskola” (a magyar nyelvű verzióban „bécsi jogfilozófiai iskola”, a németben „Kelsen-Schule”) néven is emlegetett irányzatról, melyre jellemző a

rechtsphilosophischen System. [Függelék] Budapest, 2002, Szent István Társulat, 93-142. o.); *A mulasztás I. A mulasztási bűncselekmények okozatossága*. Pécs, 1937, Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. (Különös tekintettel a mű „Jogtudományi alapvetés” című első részére: 5-80. o.); *A funkcionális fogalomalkotás lehetősége a jogtudományban*. Budapest, 1941, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 141 o.; *Jogfilozófiai előadásainak vázlata*. Kiadja: Dr. Sándor Imre, Pécs, 1948, 57 + 43 + 80 + 10 o. (Nyomtatásban megjelent: *Jogfilozófiai előadások*. Budapest, 2002, Szent István Társulat); *Jogbölcseleti jegyzet* (1942); *Abriß eines realistischen rechtsphilosophischen System / Egy realista jogfilozófia alapvonalai [gépirat]* 1948. (Nyomtatásban megjelent: *Abriss eines realistischen rechtsphilosophischen System*. Budapest, 2002, Szent István Társulat. A magyar kézírásos alapszöveg rekonstruált változata nyomtatásban megjelent: *Jogfilozófiai előadások*. [Függelék] Budapest, 2002, Szent István Társulat, 233-280. o.)

¹⁴ Losonczy István életéről és munkásságának általános értékeléséről lásd: Szotáczy Mihály: Az elméleti tárgyak. In: Csizmadia Andor /szerk./: *Fejezetek a pécsi egyetem történetéből*. Pécs, 1980, 111-112., 114-119. o.; Varga László: A bűnügyi tudományok. In: Csizmadia Andor /szerk./: *Fejezetek a pécsi egyetem történetéből...* 182-185. o.; Varga Csaba: Losonczy István. In: Losonczy István: *Jogfilozófiai előadások vázlata*. Budapest, 2002, Szent István Társulat, IX-XVI. o.; Varga Csaba: Losonczy István, a filozófus jogtudós. *JURA*, 8 /2002/ 2, 162-165. o.; Losonczy Hajna: Losonczy István professzor. *PTE Orvoskari Hírmondó*, Pécs, 2002. május, 19-21. o.

¹⁵ Losonczy tanulmánya szerves részét képezi a még ugyanazon évben megjelent *A mulasztás* című könyve első része második fejezetének. (Vö. 42-80. o.)

módszertani kérdések tudatos előtérbe helyezése. Mindezt a kelsenizmus javára irandó jellemzőnek nevezi. Az ekkor huszonkilenc éves szerző – miként kortársai – fiatalos hevülettel, kritikus hangnemben mond véleményt Kelsen és hívei által követett alapelvekről, akik – mint írja – előszeretettel mondják ki mindazokra a nagy anatómát, a „módszersynkretizmus” vádját, akik a jogban nem csupán normatív jelenséget látnak. A módszersynkretizmus a jogfilozófiai irodalomban Losonczy szerint az egyoldalú, formál-normatív álláspont védelmére szolgál, mely három „dogma” elfogadásából áll: „Az első az, hogy a jog lényege csak formál-normatív vonatkozásában áll. A második, hogy az ismerettárgyat a módszer alkotja, tehát a jogot, mint ismerettárgyat lényegének megfelelően csak a formál-normatív módszer alkothatja. A harmadik, hogy csak két tárgykör, és ennek megfelelően két törvényszerűség létezik az emberi megismerés számára: a normatív és az explikatív.”¹⁶ Aki ebben a három dogmában hisz, vagy azok érvényét elfogadja – foglalja össze a kelsenizmus lényegét – az nem követhet el módszersynkretizmust, vagyis a módszertisztaság elve alapján áll.

Losonczy itt megfogalmazott kritikája e dogmák ledöntésén alapul, mely egyben saját jogkonceptiója – melynek részletezésére itt most nincs módunk – rövid kifejtéseként is értékelhető. A szerző kiindulópontja szerint a jog olyan logikai, explikatív és normatív – és itt a sorrend sem mindegy – elemekből álló jelenség, amely a „tételes joganyag tapasztalásából kiinduló jogtudományos vizsgálódás szempontjából evidens belátás”, ezért Kelsen maga is kénytelen alkalmanként azt „beismerni”, hogy „a normatív forma és az explikatív tartalom közötti feszülésnek a tartalom szab határt a jogtételben”, tehát a jog lényegét már ő sem képes a formális, normatív vonatkozások kizárólagosságában meghatározni.¹⁷ Ugyancsak a kelsenizmus „csődjének” tekinti az „aktivizmussal” vádolt – a szubjektivizmus hibájába eső – tárgykonstituáló módszer alkalmazását, mivel a módszer csak a tudomány tételeit, megállapításait, nem pedig magát az ismerettárgyat alkotja.¹⁸ A Kelsen által alkalmazott kizárólagos normatív módszer értelemszerűen csak normatív jellegű tárgy konstituálására alkalmas. Ezért nem tekinthetők a kelsenizmus révén szerzett következtetések objektívnek, hiszen a jog csupán egyik jellegzetességére, nem pedig az ismerettárgy sajátosságaihoz igazodó módszer megválasztására és alkalmazására koncentrálnak. Kelsen

¹⁶ Losonczy István: *A mulasztás...* 70. o.

¹⁷ Vö. Hans Kelsen: *Die philosophischen Grundlagen der Naturrechtslehre und des Rechtspositivismus*. Charlottenburg, 1928, Dan-Verlag, 65. o.

¹⁸ „Az igazolható, és helyes tudományos tevékenység az ismerettárgy különösségének alapulvételében, tapasztalásában, nem pedig önkényes megalkotásában áll.” (Losonczy István: *A mulasztás...* 71. o.)

e tekintetben – miként Losonczy is megállapítja – a neokantiánizmus marburgi irányzatának, elsősorban Hermann Cohen, álláspontját osztja. Végül a harmadik kelsen-i dogmával kapcsolatosan – mely szerint az emberi megismerés tárgyai csak normatív vagy explikatív törvényszerűségeknek alárendelt jelenségek lehetnek – megjegyzi, hogy az sem igazolható feltevés, hiszen nem vesz tudomást a jog azon vonatkozásairól, melyek a „logikai törvényszerűségek” érvényesülésének következményeiként ismerhetők fel.

Losonczy elutasítva a kelsenizmus dogmáit, illetve a módszerszinkretizmus vádját, a jogot alkotó törvényszerűségek felismerésére alapozott „összetett-”, vagy másként „szintetikus módszer” alkalmazása mellett tör lándzsát, mely a vizsgált ismerettárgy sajátosságaihoz idomul: „Mi azonban e dogmák egyikét sem fogadjuk el, nem is lehet tehát velünk szemben a szinkretizmus vádja hatályos, mert az csak azok ellen irányul, akik a két törvényszerűség steril különállásban hisznek. Ezzel szemben mi annak a felfogásnak az alapján állunk, amely szerint a jog nem is két, hanem három törvényszerűség összeműködésének eredménye; az ismerettárgyat nem a módszer, és nem az azt alkalmazandó tudós alkotja, hanem a módszert alkotja az ismerettárgy, azaz a módszer alkotandó meg az ismerettárgy különös alkatában rejlő indítékoknak megfelelően, hogy ezáltal az ismerettárgyat teljes lényegében legyünk képesek rá vonatkozó ítéleteinkben megragadni. Mi tehát akarva sem követhetünk el módszerszinkretizmust, mert nem a három dogmában *hiszünk*, hanem azok ellenkezőjét *tapasztaltuk*, és *ismertük fel*. Az általunk követelt összetett módszer nem *alkotja* az ismerettárgyat, hanem csupán alapul veszi azt teljes objektivitásában. Ennek megfelelően tehát a jog szinkret volta sem a kutató részéről elkövetett módszerszinkretizmus eredménye, hanem eredménye a jogot alkotó törvényszerűségek különösségének.”¹⁹ E téren már megítélése szerint születtek „letisztult” szintetikus módszertani felfogások, melyek közül külön is kiemeli Horváth Barna, Irk Albert, Erik Kaufmann, Moór Gyula, Wilhelm Sauer, Alfred Verdross elméletét.

Négy évvel később, 1941-ben Losonczy már mint egyetemi magántanár jelentette meg *A funkcionális fogalomalkotás lehetősége a jogtudományban* című könyvét, melyben annak vizsgálatára vállalkozott, hogy vajon építhetők-e funkcionális alapokra jogtudományi fogalmak. E művében olvashatjuk a kelsen-i elmélettel kapcsolatos legterjedelmesebb észrevételeit. Valójában a könyv egyharmada foglalkozik Kelsen tiszta jogtanával, illetve annak funkció-

¹⁹ Losonczy István: *A mulasztás...* 72-73. o.

nális jellegével.²⁰ A szerző kiindulópontja a matematika és az egzakt természettudományok fogalomképzésére Ernst Cassirer²¹ által kidolgozott funkcionális eljárás és szemléletmód bemutatása, mely a társadalomtudományokban, így a jogtudományi gondolkodásban is igen népszerű volt a századfordulót követően: „A funkcionális fogalomalkotás e nagy népszerűségét elsősorban arra az általános hiedelemre kell visszavezetnünk, amely szerint a funkcionális fogalomalkotási mód *együttal* garantálja az így alkotott fogalom *exaktságát* is. Csak természetes, hogy ez után az exakt fogalomalkotási mód után legnagyobb heveséssel a nem exakt tudományok, különösen az úgynevezett szellemtudományok törekedtek, hogy ismereteredményeik tudományos értékét ezen az úton biztosítsák.”²² Losonczy már előzetesen megfogalmazza oppozicionális kiindulópontját, mely szerint itt csupán „relációfogalmak” képzésére van remény, a logikai úton levezethető funkcionális fogalmak megalkotására e tudományokban nincs mód, csupán ott, ahol a megismerés módszere, miként a matematikában, „tárgyképző erejű”: „...a funkciófogalom leglényegesebb tulajdonságait a következőkben összegezhetjük: a fogalmat nem passzív, az ismerettárgy érzéki jegyeihez ragaszkodó absztrakciós, hanem az aktív transzcendentális módszer alkalmazásával alkotják; a fogalom nem az ismerettárgy érzéki tulajdonságainak foglalata, hanem sorképzési törvény, amelynek segítségével a sor bármely tagját kiszámíthatjuk. A szerző szerint a kortárs jogfilozófiai gondolkodók közül sokan sikerrel mutatták ki a Kelsen-féle jogtan alapjaiban elhibázott jellegét, önellentmondásainak sokaságát. E helyütt Kelsen *Tiszta jogtanának* a funkcionalizmus szempontjából releváns részei kerülnek szándékoltan bemutatásra. Losonczy elsőként a kelsen-i elmélet tudományos programjával foglalkozik, mely a jogtudományt „igazi” tudománnyá, szellemtudománnyá kívánta tenni, megtisztítva a jogelméletet minden ideológiai, természettudományos és természetjogi elemtől. A jogtudomány, a jogelmélet csak így töltheti be a Kelsen által megálmodott feladatát, a jog objektív megismerését, a jog „struktúra-analízisét”.

²⁰ A Kelsen-féle „ifjúosztrák iskola” funkcionális szemléletéről, illetve annak ellentmondásosságairól 1926-ban Horváth Barna írt először a hazai jogbölcseleti irodalomban. Vö. Horváth Barna: *A társadalom és állam funkcionális szemlélete. Társadalomtudomány*, 6 (1926) 1, 6-18. o. (Losonczy Horváth itt megfogalmazott gondolatait kiindulópontnak tekinti saját kritikája kifejtésekor. Vö. Losonczy István: *A mulasztás...* 54. o.)

²¹ Vö. Ernst Cassirer: *Substanzbegriff und Funktionsbegriff*. Berlin, 1910, Bruno Cassirer.

²² Losonczy István: *A funkcionális fogalomalkotás...* 16. o.

²³ *Uo.* 25. o.

Másodikként a kelsen-i jogi „alaptan” ismeretelméleti és módszertani kérdéseinek bemutatására kerül sor, ahol a rekonstruáláson kívül már érdemi kritikai vélemény megfogalmazásával is találkozunk. Itt lényegében megismétlésre kerül a négy évvel korábban már megfogalmazott tézisek közül az explikatív és normatív módszerek megkülönböztetéséről, a módszertisztaság követelményéről, a jogi normáról mint hipotetikus ítéletről, a beszámításról mint a jog sajátos törvényszerűségéről, valamint a jog fogalma *genus proximum*áról, illetve *differentia specificá*járól mondottak, majd a jog mint ismerettárgy kelsen-i egyoldalúságát hangsúlyozva Losonczy a következőket írja: „A normatív és explikatív tárgykör merev szétválasztásának a jogtan tisztasága érdekében az az egyik következménye, hogy a tényleges életviszonyok és a jogrend kölcsönhatását a tiszta jogtan nem tárgyalhatja, minthogy a normatív módszer erre semmiképpen nem alkalmas.”²⁴

A kelsen-i elmélet harmadik elemeként a jog „dualisztikus” felfogását (pl. objektív/tárgyi – szubjektív/alanyi jog, közjog – magánjog, jog – állam stb.) elutasító szemléletet említi, mely a „hagyományos” jogpozitivizmust is jellemzi. A tiszta jogtan egy alapelvet követ, amely szerint „csak az a jog, ami pozitív, tárgyi jog alakjában jelenik meg, vagy arra maradéktalanul visszavezethető, s mindaz, ami ennek folytán a tárgyi jogból kimarad: »metajogi« elem.”²⁵ Így az ember mint természeti tárgy maradéktalanul feloldódik a tárgyi jogrend által megkonstruált jogok és köteleességek normaösszefüggéseiben. Ugyancsak ezt a felfogást szolgálja Losonczy szerint a Merkl-féle „lépcsőelmélet” felhasználásával az „alpnormára” (Grundnorm) fölépített tárgyi jog rendszere. A kelsen-i jogtan az alpnormával nem mint a pozitív jogrend valóságos „ősforrásával”, hanem inkább mint a tapasztalati joganyagnak, mint normarendszernek a hipotetikus alapjával, másképpen fogalmazva, joglogikai előzményével operál. Az alpnorma nem más mint a pozitív jogrend megragadásának nélkülözhetetlen eszköze, a „pozitívjogi megismerés transzcendentállogikai előfeltétele”, melyből transzcendentállogikai úton származtatható a jogrend lépcsőszerű rétegződése. „Ilyen szempontból tekintve – mondja Losonczy – minden jogjelenség szerves összefüggésbe kerül az egész jogrendszerrel, s ezáltal lehetővé válik a jogrendszernek, mint szerves egésznek dinamikus *funkcionális* (kiemelés – Sz. J.) szemlélete.”²⁶ Az „ősnorma-elméletnek” is nevezett joglépcsőelmélet képezi Losonczy szerint a kelsen-i jogfelfogás leginkább funkcionális jellegű elemét. Erre egyébként is jó másfél évtizeddel korábban Horváth Barna már fölhívta a

²⁴ Uo. 59. o.

²⁵ Uo.

²⁶ Uo. 61. o.

figyelmet.²⁷ A szerző szerint a „[kelsen-i] elméletnek ebben a vonatkozásában ha nem is a kölcsönös függésnek, de legalább is a sorképzés elvének a normatív-logikai síkon megvalósulását értékelhetjük. A jogjelenségeknek az ősnormából kiinduló és a végrehajtási cselekményekben végződő sorát ugyanis egy meghatározott törvényszerűség betartásával kifejtett függvénysornak lehet tekinteni. E sor bármely tagját ugyanazzal a normatív-logikai művelettel nyerhetjük az előző tagból, mert mindegyik tagból a közvetlen utána, illetőleg előtte álló taghoz ugyanaz a normatív törvényszerűség; a Sollen, illetőleg a beszámítás vezet.”²⁸ Majd egy matematikai hasonlaltal él Losonczy, amikor a kelsen-i jogszemlélet funkcionális jellegét egy egyenlethez hasonló jelenségként írja le. E szerint ha a „jogjelenségek függvénysorozatát egy egyenlet jobboldalaként fogjuk fel, s az egyenlet baloldalára az államot tesszük, amely tudvalevően egyenlő az objektív jogrenddel”, akkor bizonyítottnak tűnik e szemlélet funkcionális jellege.²⁹ A tiszta jogtan „egységes szemléletének” teljességét tehát az állam relativizált felfogása is jól kiegészíti. Losonczy szerint a Kelsen által következetesen érvényesített formalizmus az alkalmazott módszer jellegében, az ismerettárgy szemléletében és a fogalomképzés módjában egyaránt megmutatkozik, s ez teszi az elméletet funkcionális jellegűvé.

Azt, hogy csupán „állítólagos” funkcionális vonásokról van szó, a továbbiakban több pontba foglalva a „Kritika” című alfejezetben tárgyalja a szerző. Így többek közt – utalva a már korábban kifejtettekre – a kanti, újkanti transzcendentális módszerről megállapítja, hogy nem tartozik a funkcionális fogalomalkotás lényegéhez, ezen az alapon a kelsen-i elmélet nem tekinthető funkcionálisnak. További téves feltevésnek nevezi Kelsen azon meggyőződését, mely szerint a jog lényege a Sollen és ezen keresztül megismerhetjük a jog lényegét. A „kellés” kétségtől fontos része a jog jelenségének, de a tapasztalat szerint – érvel Losonczy – nem szükségszerű eleme a jognak és éppenséggel nem meríti ki a „jogjelenség” lényegét, majd megállapítja: „A Sollen, a normaforma, a hipotetikus ítélet-alak tehát a legtöbb esetben nem a pozitív jogrend alkateleme, hanem annak normatív-logikai, a priori alapformája. Ebből szükségszerűen következik, hogy Kelsen nem a pozitív joggal, nem annak valóságos megjelenési formájával foglalkozik, és nem a pozitív jogtételre vonatkozóan tesz megállapításokat, amikor a pozitív jogtétel lényegét a Sollenben látja, vagy a hipotetikus ítélet-alakban jelöli meg, hanem e megállapításainak tárgya a pozitív jogrendből normatív-logikai reduktív eljárás útján nyert természetjog. Mert mi

²⁷ Horváth Barna: A társadalom és állam funkcionális szemlélete... 7-8. o.

²⁸ Losonczy István: *A funkcionális fogalomalkotás...* 81. o.

²⁹ Uo.

másnak volna nevezhető ez a pozitív jogrendben aránylag ritkán fellelhető, redukív logikai eljárás útján nyert ideális norma-forma, amely, mint ilyen, változatlanul érvényes, ideális alakja minden, tartalmilag még oly változó pozitív jogtételnek: mint *normatív-logikai természetjognak* (kiemelés – Sz. J.).³⁰ Következésképpen Kelsen nem érheti el a tézisben megfogalmazott célját, és elmélete – „Die Reine Rechtslehre ist eine Theorie des Positiven Rechts” – a funkcionális helyett – szubsztanciális színezetűvé válik: „Kelsen jogtudományos megállapításainak kiindulópontja az ideális norma-forma, ez a változatlan, formális lényegét a pozitív jogtétel minden tartalmi és alaki változásaival szemben mereven őrző, tehát tipikusan szubsztanciális jellegű jogi alapkategória.”³¹ Elmélete ezért nem alkalmas – a szerző szerint – a pozitív jog megragadására, holott azt a pozitív jog teóriájának szánta.

Ezen a ponton Losonczy – ígérete szerint – itt megkísérli rekonstruálni Kelsen természetjogra vonatkozó fontosabb megállapításait, melyeket némileg differenciálatlannak tart.³² Mindennek okát abban látja, hogy Kelsen nem tesz világos különbséget természetjog mint normarendszer és a természetjogtan mint a jogtudomány (jogfilozófia) egyik ága között. Továbbá Kelsen alapvető hibájának tekinti, hogy nem foglal világosan állást a természetjogi normák eredetére és érvényességi alapjukra vonatkozóan. Losonczy nem zárja ki az esetleges tudatosság lehetőségét sem, mivel ez sommás bíráló észrevételek megállapítását teszi lehetővé. Itt azonban a további kritikai rekonstrukció helyett – miképpen az egykorú recenzens, Bibó István is megállapítja³³ – Losonczy a könnyebb utat

³⁰ Uo. 65. o. Később ezt a szemléletmódot „formális-szubsztanciális természetjogtannak”, vagy más helyütt „szubsztanciális jellegű formális/formál-normatív természetjogtannak” nevezi. Vö. Losonczy István: *A funkcionális fogalomalkotás...* 79-84. o.; *Jogfilozófiai előadások...* 187. o., Egy realista jogfilozófia alapvonalai. In: Losonczy István: *Jogfilozófiai előadások...* 266. o., *Abriss eines realistischen...* 67. o.) A „logikai természetjogra” utalással egyébként már az *Über die Möglichkeit und den Wissenschaftscharakter der Rechtswissenschaft* című tanulmányában is találkozunk (173-174. o.), de e helyütt egy lábjegyzetben a szerző megnevezi forrásaként Horváth Barna *Rechtssoziologie* című művét. Azonban jó tudni, hogy a hazai jogirodalomban Horváth ezt a megfogalmazást már hat évvel korábban, 1928-ban – Moór Gyula egy német nyelven megjelent tanulmányára hivatkozással (Vö. Moór Gyula: *Das Logische im Rech. Internationale Zeitschrift für Theorie des Rechts*, Brünn, 2/1928/ 3, 157-203. o.) – használta. (Vö. Horváth Barna: *Természetjog és pozitívizmus...* 228-234. o.)

³¹ Losonczy István: *A funkcionális fogalomalkotás...* 65. o.

³² Vö. Hans Kelsen: *Die philosophischen Grundlagen der Naturrechtslehre...*

³³ Vö. Bibó István: Losonczy István: *A funkcionális fogalomalkotás lehetősége a jogtudományban. Szellem és Élet*, 5 (1942) 3, 172. o.

választva több oldalon keresztül saját nézeteit fejti ki a természetjogról.³⁴

A kritikai észrevételek sorában a továbbiakban részletesen szól a Kelsen-féle „alapnorma-tan” megalkotásának indítékairól. Szerinte Kelsent itt nem a funkcionális jogszemléletre törekvés vezette, hanem e mögött egy sokkal mélyebben gyökerező ok húzódik meg. Ez az ok pedig nem más, mint a formalizmus olyan mérvű túlfeszítése, amelyet a normatív szemlélet sem „bír” már el, mert – miként a már többször hivatkozott Horváth Barna is mondja³⁵ – bizonyos tartalmi elemet a normatív szemlélet „extrém” alakjai sem nélkülözhetnek: „Nem vihető ugyanis következetesen keresztül az az egyébként helyesnek látszó, és Kelsen által oly elszántan hangoztatott normatív alapelv, amely szerint a normának csak egy másik normában, a Sollennek csak egy másik Sollenben lehet az érvényességi alapja. Ennek a normatív alapelvnek a következetes keresztülvitelét egy logikai alapelv általános érvénye akadályozza meg: a regressus in infinitum lehetetlenségének elve. Akárhány, egyre magasabb jogi normára vezetjük vissza azt, hogy valamit miért *kell* megtenni, ezt a normatív alapkerecset végül is le kell zárunk. A lezárás pedig – a norma alaptermészetéből kifolyóan – nem történhetik meg másként, mint *egy akaratra*, tehát tényre, tartalmi jelenségre hivatkozással, amely végül is megadja az okát annak, hogy valamit miért *kell*, vagy *tilos* tenni, vagy mulasztani.”³⁶ Losonczy szerint egyébként maga Kelsen is tesz erre utalást a *Reine Rechtslehre* című művében³⁷, amikor az alapnormára vonatkozóan a következőket mondja: „Abból az alapfeltevésekből indul ki egy alkotmányon nyugvó jogrend mindennemű megismerése, hogy az, amit a történetileg első alkotmányt kibocsátó szerv a maga *akarataként* (kiemelés – Sz. J.) kinyilvánított, normaként érvényes.”³⁸ Vagyis itt érhető tetten a normatív alapelven nyugvó, logikailag zárt rendszernek képzelte struktúrában a tényekre, azaz a társadalmi valóságra, mint jogalkotó akaratra való utalás.

Végül a Kelsen jogtanában alapelvként ható formalizmust, pontosabban a módszer formalizmusát veszi górcső alá, melyben a funkcionalizmus további vonásait vélik egyesek fölfedezni. Losonczy szerint nem állja ki a próbát az a megállapítás sem, hogy a kelseni módszernek a következetes formalizmusa kölcsönözne funkcionális jelleget az elméletnek, ugyanis még a matematikában a funkcionális módszer, mint minden más művelet mennyiséget, azaz a matematika szempontjából tartalmat hoz létre, addig a tiszta jogtan szükségszerűen csak

³⁴ Vö. Losonczy István: *A funkcionális fogalomalkotás...* 68-81. o.

³⁵ Horváth Barna: *Természetjog és pozitívizmus...* 32. o.

³⁶ Losonczy István: *A funkcionális fogalomalkotás...* 85-86. o.

³⁷ Hans Kelsen: *Reine Rechtslehre*. Leipzig – Wien, 1934, Deuticke Verlag, 65. o.

³⁸ Hans Kelsen: *Tiszta jogtan...* 36-37. o.

új és új formákat.³⁹ Majd végső konklúzióként megállapítja: „*A tiszta jogtan* – bárhogy erősködik is Kelsen a *Reine Rechtslehre*-ben – *nem a pozitív jog tana*. Csak szeretne az lenni. Szeretné, hogy szilárd talajt érezzen a lába alatt, de nem képes elérni a pozitív jog talaját. De hiszen ez természetes is. A jogelméleti vizsgálódást a joganyag, a jog talaján kell kezdeni, nem pedig a tiszta jogtan magasságában és tisztaságában. Ez a jogtan túl tiszta – valójában üres – ahhoz, hogy a jogpozitivizmus elmélete lehessen.”⁴⁰

Ezzel szemben Losonczy szerint a kelsen-i kísérlet inkább nevezhető a „jogi formák tanának”, mely csupán csak egy része a jog elméletének. Ha ezzel a szigorú megszorítással és egy kis jóakarattal tekintünk a tiszta jogtanra, akkor egyes vonatkozásait akár funkcionális jellegűnek is tekinthetnénk, „de ezt a jelleget is csak akkor kapják meg a formál-normatív sorok, ha megfelelő tartalmi elemekkel *együtt szemléljük* (kiemelés – Sz. J.), vagy egy fogalomban egyesítjük.”⁴¹ Az „*együtt szemlélésre*” utalásnál Losonczy nem felejt el utalni Horváth Barna szinoptikus elméletére.

Végső konklúzióként megállapítja, hogy a marburgi iskola funkcionális csupán eszköz a jog sajátos törvényszerűségeinek – „homályos spekulációktól terhes” – szubjektív értelmezésére: „Ennek a módszertani elvnek az alapvétele teszi Kelsen számára lehetővé a jog lényegét jelentő tartalmi elemek eltávolítását, s ezáltal egy olyan jogi ismerettárgy megalkotását, amely bár alig emlékeztet a jogra, de Kelsen tudományos céljainak annál jobban megfelel. Erre az így elkészült, kizárólag formai elemekből álló ismerettárgyra ugyanis könnyen lehet olyan jogelméletet építeni, amely a jog lényegét kizárólag a formális, normatív elemekben jelöli meg, s Kelsen tudományos célja éppen ilyen elmélet felépítése.”⁴² Van azonban Losonczy szerint a kelsen-i funkcionális elméletnek egy sokkal kényesebb gyakorlati vonatkozása is, mivel szélsőséges formalisztikus jellegénél fogva jogként legitimálhat bármilyen tartalmú jogrendet. Losonczy úgy véli, hogy Kelsen és követői nem csodálkozhatnak azon az alkalmanként indulatos ellenkezésem, melyet éppen ők gerjesztettek azáltal, hogy egyfelől követelték a politikamentes jogtudományt, másfelől azonban egy – Losonczy által közelebbről meg nem jelölt – „bizonyos társadalmi és politikai eszmeáramlat” jogalkotási törekvéseinek elméleti kiszolgálására „*fetűnően*” alkalmas elméletet alkottak. Kelsen így gyakorlatilag hűtlenné vált alapvető

³⁹ Losonczy István: *A funkcionális fogalomalkotás...* 87. o.

⁴⁰ *Uo.* 90. o.

⁴¹ *Uo.*

⁴² *Uo.* 131. o.

fontosságú célkitűzéseikhez, mert nem „ideológiamentes” és „politikamentes” jogelméletet alkotott, hanem: „Talán nem tévedünk, ha azt mondjuk, hogy a gyűlölettel határos, szenvedélyes hangú és elkeseredett szembehelyezkedés nem a funkcionális kelsen-i jogtan ellen, hanem annak ideológiai alapja és teljesítő-képessége ellen irányult.”⁴³ Losonczy szerencsére túl lép az ez idő tájt sokak által hangoztatott ideológiai érvelésen és maga is azok közé sorakozik fel, akik inkább olyan érdemi kritikai ellenérvek kifejtésére koncentrálnak, melyek a tiszta jogtan „teljesítő-képességére” vonatkozóan foglalnak állást.

Érdemes itt hosszabban idézni Bibó István egykori recenziójából: „Losonczy kritikai gondolatmenete a maradéktalan elintézésnek azt a biztonságos érzését hagyja az olvasóban, hogy filozófiai, főleg jogelméleti gondolkodásunkat a funkcionális problémáinak ballasztjától megkönnyebbíthetjük. Ezzel kapcsolatban legfeljebb az kíván némi megjegyzést, hogy a szerző az egész kelsenimust nem is egészen jóhiszemű tévedések és félreértések pusztá tömegének tekinti. Való, hogy Kelsen ideológia- és természetjog-ellenessége végül élet- és ideológiaellenességé, egységre való törekvése pedig az egységet létrehozó logikai műveleteknek a tapasztalati anyagon való erőszakává fajult. Viszont megvan az a történeti szerepe, hogy a joganyag egységes megoldásával lényegesen hozzájárult egy sor megelőző álprobléma felszámolásához, a jogi jelenségeknek logikus viszonylatokként, beszámítási pontokként való felfogásával pedig, bár egyáltalán nem ez volt a célja, jogszemléletünk spiritualizálásához. Losonczy munkája azonban nem a tiszta jogtan tantörténeti elhelyezését tűzte ki célul, hanem a funkcionális jogtan történeti helyének a megállapítását s főleg annak bizonyítását, hogy a tiszta jogtan nem funkcionális tan, s a funkcionális programja a szellemtudományok egész területén használhatatlan. Ennek bizonyítása pedig teljes mértékben sikerült neki.”⁴⁴

A Losonczy-féle Kelsen-kritika alapvetően a '10-es évek elejétől formálódó, s a '30-as évekre a *Tiszta jogtan*-ban testet öltő, Kelsent a világhírnévhez juttató neokantiánus pozitivistá-normativista elméletre irányult, melynek gondolati előzményeire⁴⁵ is számos utalás történik. Losonczy a '40-es évek elején a „kelsenizmust fojtogató tudományos csendnek” az okát a Kelsen által is érzékelt

⁴³ *Uo.* 133. o.

⁴⁴ Bibó István: Losonczy István: *A funkcionális fogalomalkotás...* 174. o.

⁴⁵ Hans Kelsen: *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre*. Tübingen, 1911, Mohr; *Allgemeine Staatslehre*. Berlin, 1925, Springer; *Grundriss einer allgemeinen Theorie des Staates*. (Als Manuskript gedruckt) Wien, 1926. (Magyarul: *Az államelmélet alapvonalai* /Ford.: Moór Gyula/ Szeged, 1927., Újabb kiadás: Miskolc, 1997, Bíbor Kiadó.)

fordulatban látja. A korszellem fordulata „az emberi szellemnek a túlfeszített, racionalisztikussá merevült kanti transzcendentálisizmustól a józanabb alapon elinduló aristotelesi immanentizmus felé hajlásában jelölhető meg.”⁴⁶ Mindez Losonczy szerint a jogtudományok területén két alapvető szempont megkerülhetlenségét eredményezi, így az immanentizmus egyrészt a jogi jelenségek tapasztalati alapon történő kutatásában (empirizmus), másrészt a jog tartalmi elemeinek mélyreható vizsgálatában (univerzalizmus) érvényesül, mely utóbbi a természetjog feltámadásának irányába mutat. E megállapítás ekkoriban nem csupán Nyugat-Európában, hanem idehaza is általános vélekedésnek számított.⁴⁷ A jövőre vonatkozó végső konklúzióként megállapítja: „Az immanens fordulat következtében... a jogtudomány olyan feladatok elé került, amelyek megoldására a tisztán formális jellegű, transzcendentális-racionalisztikus funkcionális jogtudományos módszer nem alkalmas. Vizsgálódásunkat azzal a belátással zárhatjuk – foglalja össze Losonczy álláspontját –, hogy nemcsak elvi, de gyakorlati lehetőség sincs funkcionális fogalomképzésre, s így formalisztikus-funkcionális teória kiépítésére a jogtudomány területén.”⁴⁸

⁴⁶ Losonczy István: *A funkcionális fogalomalkotás...* 133-134. o.

⁴⁷ Vö. Horváth Barna: *Természetjog és pozitívizmus...*; Moór Gyula: *A természetjog problémája...*; Bibó István: *A jogelmélet fő kérdései tegnap és ma. Magántanári próba-előadás [1940] Jogtudományi Közlöny*, 48 (1992) 3-4, 89-95. o.; Hegedüs József: *A természetjog rehabilitációja. Jogállam*, 34 (1935) 5-6, 253-257. o.; *A természetjog időszerűségéről. Társadalomtudomány*, 19 (1939) 153-183. o.; *A jogpozitívizmus bukása, Budapesti Szemle*, 275 (1943) 207-218. és 300-309. o.; *Időszerű jogbölcseleti kérdések. Társadalomtudomány*, 23 (1943) 381-394. o.

Lásd minderről bővebben Szabadsfalvi József: *Természetjog és pozitívizmus: Szeljegyzetek egy örökzöld vita két világháború közötti hazai jogbölcseleti irodalmához*. In: Szabó Miklós (szerk.): *Natura iuris. Természetjogtan & jogpozitívizmus & magyar jogelmélet*. Miskolc, 2002, Bíbor Kiadó, 9-29. o.

⁴⁸ Losonczy István: *A funkcionális fogalomalkotás...* 134-135. o.